

برگزاری کنفرانس خاخام‌ها در آذربایجان چه تأثیری در بیرون و درون مرزهای این کشور خواهد داشت؟

آذربایجان زیر سایه خاخام‌ها

نافسه اصفهانیان

برگزاری کنفرانس خاخام‌های اروپایی در باکو، پایتخت جمهوری آذربایجان، به دلایل متعددی از جمله موقعیت استراتژیک، روابط دیپلماتیک و اهداف سیاسی - منطقه‌ای آن، رویداد مهمی تلقی می‌شود. به گفته خاخام پینچاس گلدشمیت، رئیس این اتحادیه، آذربایجان دارای جایگاهی خاص برای مردم یهودی است و میزبان یکی از منحصربه‌فردترین جوامع یهودی در جهان است. او که سال گذشته پس از انتقاد از جنگ اوکراین از سمت خود به عنوان خاخام اعظم مسکو استعفا داد، توسعه روابط بین رژیم اسرائیل و آذربایجان را در شرایط فعلی غرب آسیا بسیار حائز اهمیت می‌داند. یکی از موضوعات اصلی این کنفرانس، بحث درباره پیوستن احتمالی آذربایجان به توافق نامه ابراهیم است.

برگزاری کنفرانس خاخام‌های اروپایی در باکو

کنفرانس خاخام‌های اروپایی (Conference of European Rabbin - CER) در اواخر اکتبر ۲۰۲۵ در آذربایجان برگزار خواهد شد. این رویداد سه روزه با حضور صدها خاخام برجسته از سراسر جهان، از جمله خاخام‌های ارشد رژیم اسرائیل برگزار می‌شود. همزمان برخی منابع، مانند اورشلیم پست به روابط روبه‌رشد بین رژیم اسرائیل و آذربایجان و نیز حمایت برخی خاخام‌ها از پیوستن آذربایجان به توافق نامه ابراهیم اشاره کرده‌اند. آذربایجان، به عنوان کشوری شیعه و سکولار، در تاریخ یهودیان نیز نقشی خاص دارد؛ گفته می‌شود یهودیان بومی این منطقه پس از ویرانی معبد اول در اورشلیم در سال ۵۸۶ پیش از میلاد به این سرزمین مهاجرت کرده‌اند. به همین دلیل انتخاب این کشور برای میزبانی کنفرانس نه تنها نمادین است، بلکه به ادعای نماینده ویژه رئیس جمهور آذربایجان، نشان‌دهنده احساس امنیت یهودیان در این کشور است.

روابط نزدیک آذربایجان و رژیم اسرائیل

آذربایجان و رژیم اسرائیل از دهه ۱۹۹۰ روابط استراتژیک قوی‌ای در حوزه‌های امنیتی، نظامی و انرژی برقرار کرده‌اند. آذربایجان حدود ۶۰ درصد از نفت مورد نیاز رژیم را تأمین می‌کند و در مقابل، رژیم یکی از تأمین‌کنندگان اصلی تسلیحات نظامی برای باکو است (۶۹ درصد از نیازهای نظامی آذربایجان بین سال‌های ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۱ توسط رژیم عبری تأمین شده است). این روابط به ویژه پس از جنگ دوم قوه باغ در سال ۲۰۲۰ تقویت شده است. باکو به عنوان یک متحد کلیدی رژیم اسرائیل در منطقه قفقاز شناخته می‌شود و میزبانی چنین کنفرانسی می‌تواند نشانه‌ای از تعمیق این همکاری باشد. این کنفرانس در حالی برگزار می‌شود که روابط آذربایجان و رژیم اسرائیل در حال گسترش است. به گزارش جروزالم پست، مذاکراتی بین رژیم، ایالات متحده و آذربایجان برای همکاری سه جانبه در جریان است، از سوی دیگر پیشنهاد پیوستن آذربایجان به توافق نامه ابراهیم ابتدا توسط سیمون موسیاشویلی، نماینده حزب شاس در پارلمان رژیم، مطرح شد و سپس مورد حمایت دفتر نخست‌وزیری دولت عبری قرار گرفت.

برخی منابع، مانند اورشلیم پست به روابط روبه‌رشد بین رژیم اسرائیل و آذربایجان و نیز حمایت برخی خاخام‌ها از پیوستن آذربایجان به توافق نامه ابراهیم اشاره کرده‌اند

پیوستن به توافق نامه ابراهیم

یکی از موضوعات اصلی کنفرانس، بررسی امکان پیوستن آذربایجان به توافق نامه ابراهیم است که در سال ۲۰۲۰ با میانجی‌گری ایالات متحده برای عادی سازی روابط بین رژیم اسرائیل و کشورهای عربی (مانند امارات، بحرین، سودان و مراکش) امضا شد. پیوستن آذربایجان به این توافق می‌تواند روابط استراتژیک با رژیم را به سطح بالاتری برساند؛ از جمله لغو تحریم‌های تسلیحاتی آمریکا علیه باکو که از دهه ۱۹۹۰ به دلیل جنگ قره‌باغ اعمال شده است. این موضوع برای آذربایجان اهمیت زیادی دارد، زیرا دسترسی به فناوری‌های نظامی پیشرفته‌تر را تسهیل می‌کند. همچنین این کنفرانس می‌تواند بستری برای گفت‌وگوهای دیپلماتیک و مذهبی باشد تا حمایت جامعه یهودی و خاخام‌های ارشد از این توافق جلب شود.

نقش آذربایجان به عنوان واسطه منطقه‌ای

باکو به دلیل موقعیت جغرافیایی و روابط با کشورهای مختلف، از جمله رژیم اسرائیل، ترکیه، و حتی ایران (با وجود تنش‌ها)، به عنوان یک مرکز دیپلماتیک در منطقه قفقاز شناخته می‌شود. میزبانی این کنفرانس می‌تواند جایگاه آذربایجان را به عنوان یک بازیگر منطقه‌ای تقویت کند. برخی منابع اشاره دارند که آذربایجان در تلاش است در مناقشات منطقه‌ای، مانند تنش‌های رژیم عبری و ترکیه در سوریه، نقش میانجی ایفا کند. این کنفرانس می‌تواند فرصتی برای تقویت این نقش باشد.

حمایت جامعه یهودی و تقویت جایگاه بین‌المللی باکو

حضور خاخام‌های ارشد، به ویژه از سرزمین‌های اشغالی، نشان‌دهنده حمایت جامعه یهودی نزدیک به صهیونیسم از روابط روبه‌رشد باکو و تل‌آویو است. این کنفرانس همچنین فرصتی برای خاخام‌ها فراهم می‌کند تا درباره موضوعات مذهبی، فرهنگی و سیاسی مرتبط با جوامع یهودی در منطقه قفقاز و اروپا بحث کنند. به علاوه باکو در سال‌های اخیر تلاش کرده به عنوان میزبان رویدادهای بین‌المللی، از جمله کنفرانس تغییرات اقلیمی COP29 در نوامبر ۲۰۲۴، جایگاه خود را در صحنه جهانی ارتقا دهد. میزبانی کنفرانس خاخام‌های اروپایی می‌تواند به مثابه بخشی از این استراتژی برای جلب توجه جهانی و نمایش آذربایجان به عنوان کشوری باثبات و پذیرای گفت‌وگوهای بین‌المللی دیده شود.

منافع دور و نزدیک کنفرانس

در داخل آذربایجان نیز برخی تردیدها درباره این ابتکار مطرح می‌شود. منتقدان

آن را برای باکوبی فایده می‌دانند، اما از نظر حامیان این کنفرانس، این منتقدان حداقل سه نکته مهم را نادیده می‌گیرند:

۱. ایده ادغام آذربایجان در چهارچوب توافق نامه‌های ابراهیم، تصویر غالب از این کشور در نگاه آمریکا را دگرگون می‌کند؛ تصویری که تاکنون تقریباً به مسئله ارمنستان و محدوده ژئوپلیتیکی قفقاز جنوبی محدود بوده است.
۲. این ابتکار مسئله‌ای مهم را برجسته می‌سازد: کشورهای مسلمان دیگری که صرفاً توافق نامه‌های ابراهیم را امضا کرده‌اند، از کمک‌های سیاسی، نظامی و اقتصادی آمریکا بهره‌مند می‌شوند. درحالی که آذربایجان که دهه‌هاست متحد مطمئن رژیم اسرائیل در دنیای اسلام است، همچنان تحت تحریم‌های آمریکا بر اساس بند ۹۰۷ قانون حمایت از آزادی قرار دارد. سیاست‌مداران اسرائیلی و رهبران یهودی اکنون از دولت ترامپ می‌خواهند که این قانون را لغو کند؛ چراکه منسوخ و ناعادلانه است.
۳. «الگوی آذربایجانی» در روابط با رژیم اسرائیل می‌تواند الگویی برای دیگر کشورهای مسلمان باشد که خواهان پیوستن به توافق نامه‌های ابراهیم هستند. جوهر این الگو چنین است: توافق نامه‌های ابراهیم ممکن است بی‌اثر شوند، زیرا هر بار که تنش میان رژیم اشغالگر و فلسطینی‌ها افزایش می‌یابد، کشورهای عربی امضاکننده بلافاصله تمام همکاری‌های منطقه‌ای تعریف شده در این توافق‌ها را متوقف می‌کنند. همان‌طور که در ۷ اکتبر ۲۰۲۳ شاهد بودیم؛ حمله حماس باعث شد اعضای قریب‌الوقع توافق میان رژیم اسرائیل و عربستان سعودی به تعویق بیفتد. اما آذربایجان، صرف نظر از روابط رژیم و فلسطینی‌ها و با وجود فشارهای خارجی از سوی ایران، همچنان به تقویت شراکت خود با دولت عبری ادامه می‌دهد. اگر رویکرد آذربایجان به شراکت با رژیم اسرائیل به عنوان شرط لازم برای عضویت آتی کشورهای دیگر در توافق نامه‌های ابراهیم در نظر گرفته شود، این نه تنها جایگاه آذربایجان را در چشم رژیم و ایالات متحده ارتقا می‌دهد، بلکه موقعیت راهبردی آن را در نگاه کشورهای مسلمان آفریقا، جنوب شرق و جنوب آسیا که در پی تقویت نفوذ خود در واشنگتن هستند نیز مستحکم‌تر خواهد کرد.

چالش‌ها و حساسیت‌های برگزاری کنفرانس

برگزاری این کنفرانس و بحث درباره توافق نامه ابراهیم و پیوستن آذربایجان به این توافق می‌تواند به افزایش نفوذ رژیم اسرائیل در مرزهای شمالی ایران منجر شود. برخی منابع، مانند جروزالم پست و بساستر، به‌طور ضمنی به حساسیت‌های منطقه‌ای، به ویژه واکنش احتمالی ایران به این کنفرانس و گسترش روابط آذربایجان و رژیم اسرائیل، اشاره کرده‌اند. ایران تاکنون درباره این موضوع سکوت کرده است. منابع غربی سکوت ایران را به دلیل تلاش برای حفظ روابط شکننده با باکو و تمرکز بر مذاکرات هسته‌ای با غرب می‌دانند. برخی گروه‌های دانشجویی یهودی اروپایی نیز به دلیل نگرانی‌های حقوق بشری مرتبط با تحولات اخیر در منطقه قوه باغ، خواستار تغییر محل برگزاری کنفرانس شده‌اند. همچنین در مقاله‌ای که در ۳ اکتبر ۲۰۲۴، در وبسایت Keshart.org منتشر شده به نامه‌ای از ۱۸ فرد برجسته (عمدتاً یهودی) اشاره شده که خواستار لغو کنفرانس CER در باکو در سال ۲۰۲۵ شدند، با این استدلال که این رویداد در کشوری برگزار می‌شود که با ارزش‌های یهودی و حقوق بشر مغایرت دارد.